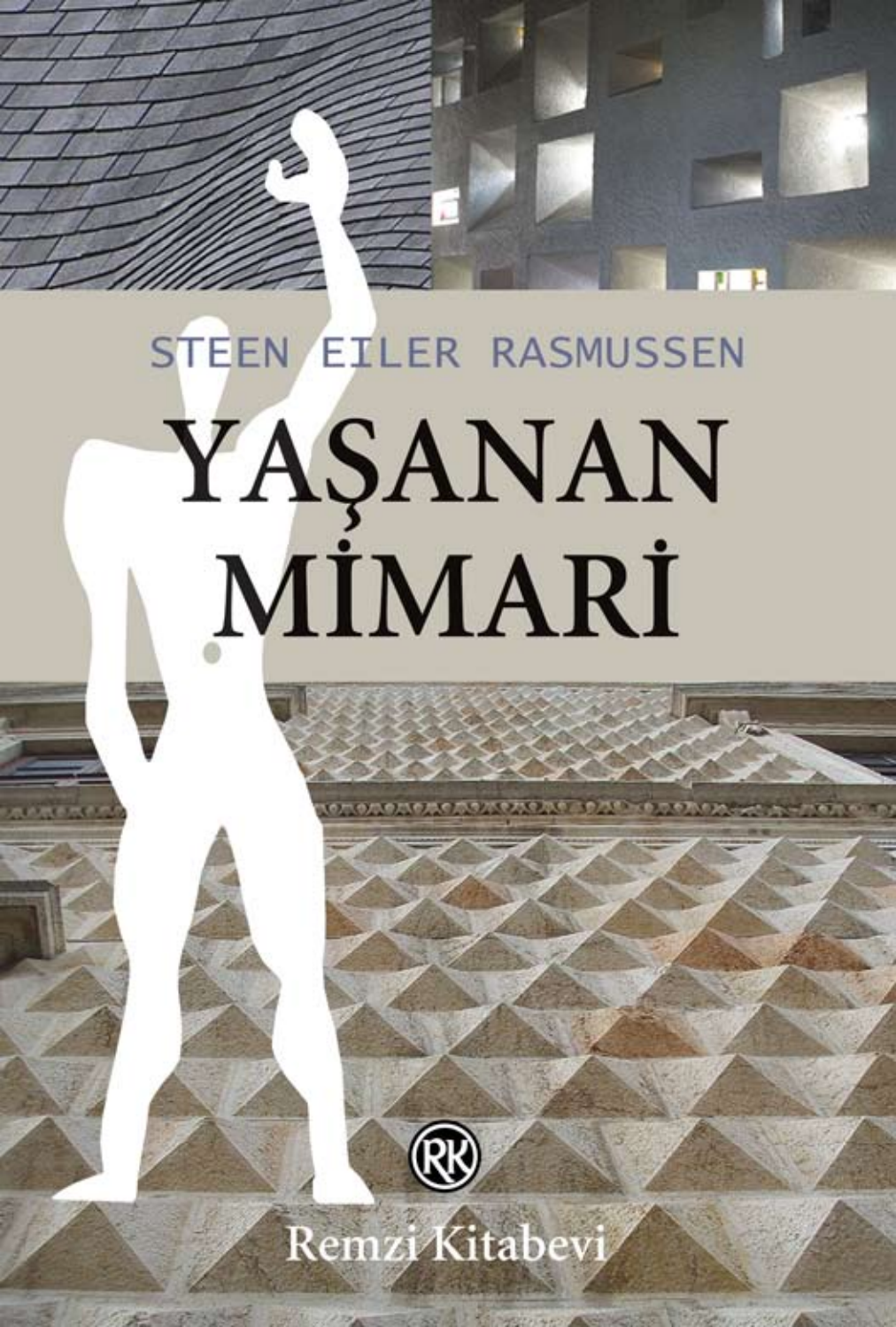

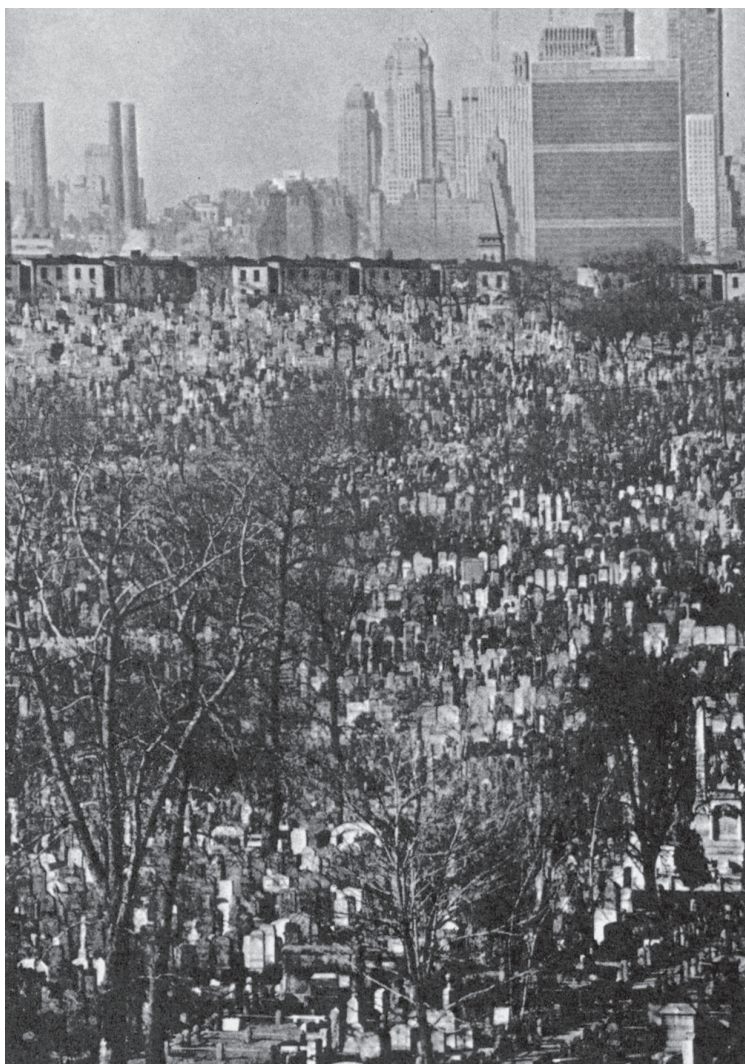
STEEN EILER RASMUSSEN

YAŞANAN MİMARİ

Remzi Kitabevi

YAŞANAN MİMARİ

Andreas Feininger: New York

STEEN EILER RASMUSSEN

Yaşanan Mimari

Türkçesi
Ömer Erduran

Remzi Kitabevi

YAŞANAN MİMARİ / Steen Eiler Rasmussen

Özgün adı: *Experiencing Architecture*

© Steen Eiler Rasmussen, 1959

The Massachusetts Institute of Technology, 1962

Türkçe yayın hakları © Remzi Kitabevi, 1994, 2009

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Fatma Öcal

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1389-5

BİRİNCİ BASIM: Mayıs 1994

ON DÖRDÜNCÜ BASIM: Kasım 2023

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez, E3-14, 34337, Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Güven Mücellit, Mahmutbey Mah. 2622. Sokak

Güven İş Merkezi No: 6 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 45003 / Tel (212) 445 0004

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	7
BÖLÜM I	
Temel Gözlemler	11
BÖLÜM II	
Mimaride Kütleler ve Boşluklar	37
BÖLÜM III	
Kütlelerin ve Boşlukların Kontrast Yaratan Etkileri.....	58
BÖLÜM IV	
Renk Yüzeyleri Olarak Algılanan Mimari	85
BÖLÜM V	
Ölçek ve Orantı.....	106
BÖLÜM VI	
Mimaride Ritim	129
BÖLÜM VII	
Dokusal Etkiler	161
BÖLÜM VIII	
Mimaride Gün Işığı	188
BÖLÜM IX	
Mimaride Renk.....	217
BÖLÜM X	
Mimariyi İşitmek	227
DİZİN	241

Önsöz

BİR ÖNCEKİ KİTABIM “Kentler ve Binalar” yayımlandıktan sonra, İngiliz mimarlık tarihçisi John Summerson, kitabın ne tür bir okuyucu için yazıldığının önsözde belirtilmesi gerekirdi, diye yazdı. Ona göre okuyucu önceden uyarılmalıydı; yoksa okumaya başladıktan sonra kitabın aslında ne kadar basit bir anlatımla yazıldığını anlayıp hayal kırıklığına uğrayabilir, hatta kızabilirdi. Bu nedenle ben elinizdeki kitabı, konuya ilgi duyan çok genç birinin bile anlayacağı şekilde yazdığımı hemen belirtmek istiyorum. Bu, genç yaş grubundan çok okuyucum olmasını beklediğimden değil. Ama on dört yaşındaki bir çocuk bile kitabımı anlarsa daha büyüklerin anlamaması imkânsız olacaktır diye düşünüyorum. Dahası, bu durumda yazarın ne yazdığını kendisinin de anladığı ümit edilebilir – sanat kitaplarını okuyan çoğu kişi bazen bundan kuşkuya düşebilir.

Bu kitabı yazarken tabii ki mimar meslektaşlarımın da okuyacaklarını ve onların da, yıllar içinde biriktirmiş olduğum düşünceler ve görüşler arasında kendilerini ilgilendiren bir şeyler bulacaklarını umuyorum. Ancak kitabımın bir başka amacı daha var: Bence mesleğimizin dışındakilere de neler yaptığımızı anlatabilmek çok önemli. Geçmişte, yaşanan mekânların ve günlük eşyalarının yapımına toplumun tüm bireyleri katılırdı. Toplumun her üyesi bu konularda üretkendi: Anonim evler, yer, malzeme ve kullanım açısından doğal bir duyarlılıkla inşa edilir, sonuçta dikkate değer ve uyumlu bir albeni oluştururdu. Günümüzün gelişmiş uygarlığında ise çoğunluğun görmeye ve içinde yaşamaya mahkûm edildiği evlerin tümü kalitesiz. Ancak, geçmişe, üretimde bireylerin söz sahibi olduğu zanaat yöntemlerine geri dönemeyeceğimiz

de bir gerçek. Tek yapabileceğimiz, mimarın yaptıklarına ilgi uyandırarak ve bunların anlaşılmasını sağlayarak ilerlemeye çalışmak. Etkin profesyonelliğin temelinde, bilgili bir grup amatör sanatsever bulunur. Benim insanlara neyin doğru neyin yanlış, ya da neyin güzel neyin çirkin olduğunu öğretmeye kalkışmak gibi bir niyetim yok. Tüm sanatları, dışavurum araçları olarak görüyorum ve bir sanatçı için doğru olanın diğeri için yanlış olabileceğini düşünüyorum. Benim amacım, mimarın üzerinde çalıştığı enstrümanın ne olduğunu anlatmaya çalışmak, ne kadar geniş kapsamlı olduğunu göstermek ve onun müziğine duyarlılığı geliştirmektir. Ancak ben estetik hükümler vermekten ne kadar kaçınsam da, insanın neden hoşlanıp neden hoşlanmadığını saklaması pek kolay bir şey değil. Bir sanatın enstrümanını tanıtmak bir fizikçinin bir mekanizmayı anlatması gibi kolay olmuyor. Diğer bir deyişle, kişi bu enstrümanla bir şey çalmalı ki dinleyici neler yapılabileceği hakkında fikir edinebilsin. Bu durumda enstrümanı çalış şekline ve o çabaya katılan yoğun duygulara önem vermemek elde mi?

Elinizdeki kitap çevremizdeki şeyleri nasıl algıladığımız üzerine bir çalışma; bunu yaparken doğru kelimeleri bulmak hiç de kolay olmadı. Bu kitapta malzememi sade ve açık bir şekilde sunmak için diğer hiçbir çalışmamda yapmadığım kadar fazla uğraştım; tekrar tekrar üzerinden geçtim. Fakat metni destekleyecek resimler olmasaydı tüm uğraşım sonuçsuz kalacaktı. Bu nedenle Ny Carlsberg Vakfı'na sağladıkları resimler için teşekkür ederim. Yayıncılarıma da teşekkür borçluyum. Kitabımın yayımlanması MIT'den dekan Pietro Belluschi ve Cambridge'deki (Massachusetts) MIT matbaasının destekleriyle gerçekleşmiştir. Dancadan çeviriye gerçekleştiren Bayan Eve Wendt'le çalışmak bir zevkti. Bayan Wendt o kadar başarılı bir çeviri yaptı ki Amerikalı ve İngiliz arkadaşlarım bu kitabımı okurken benim sesimi duyar gibi olacaklar. Burada kendisine teşekkürlerimi iletme olanağı bulduğum için sevinçliyim. Matbaadaki ve dizgi bölümündeki arkadaşlarıma da verimli ve zevkli işbirliğinden dolayı müteşekkirim.

Steen Eiler Rasmussen

YAŞANAN MİMARİ

BÖLÜM I

Temel Gözlemler

MİMARLIK, resim sanatı ve heykel sanatı, yani müziğin kulağa hitap etmesine benzer bir şekilde göze hitap eden, “güzel”le ilgili sanatlar, yüzyıllar boyunca “güzel sanatlar” adıyla anılmıştır. Gerçekten de birçok kişi mimari eserleri dış görünüşleriyle değerlendirir; mimarlık kitaplarının çoğu da yapıların dış cephelelerini gösteren resimlerle doludur.

Oysa mimarlar için yapının dış cephesi onları ilgilendiren öğelerden sadece biridir. Bir mimar, planları, kesitleri, cepheleri incelemeler ve ancak bunların uyum içinde olmasıyla bir yapının iyi olacağını savunur. Ama mimarın, bununla ne demek istediğini anlatması kolay değildir. Mimar olmayan birçok kimse için bir yapıyı sadece planlarına bakarak hayalinde canlandırabilmek ne kadar zorsa, mimarın bu düşüncesini anlayabilmek de o kadar zordur. Bir müşteriye, onun evi için hazırladığım projeyi anlatırken, o bana itiraz ederek “Kesitlerden gerçekten hiç hoşlanmıyorum” demişti. Oldukça zarif bir insandı ve anladığım kadarıyla bir şeyi “kesmek” fikri ona çok itici geliyordu. Ancak onun itirazı, belki de doğru bir saptamaya, yani mimarlığın bölünemez bir şey olduğu ve öğelere ayrılmayacağı fikrine, bağlıydı. Mimari, sadece cephelere planlar ve kesitler eklemekle gerçekleştirilmez. Bundan daha başka ve daha fazla bir şeydir. Ne olduğunu kesin bir biçimde anlatmak imkânsızdır, sınırları tam tanımlanmamıştır. Sonuçta, sanat anlatılmamalı, yaşanmalıdır. Ama yine de, sözcüklerle anlatarak başkalarının da sanatı yaşamasına yardımcı olmak mümkündür. Benim de bu kitapta yapmayı amaçladığım bu.

Mimar aynı bir heykeltıraş gibi biçim ve hacimlerle, bir ressam gibi de renklerle çalışır. Fakat bu üç sanatçının arasında sa-

dece mimarın sanatı işlevseldir. Mimari, pratik sorunlara çözüm bulur. İnsanlar için araçlar ve aletler yaratır. Mimariyi değerlendirirken, verdiği hizmet çok önemli rol oynar.

Mimari çok özel bir işlevsel sanattır; içinde yaşayabilmemiz için mekâna sınırlar koyar, yaşamlarımızı çevreleyen düzeni yaratır. Diğer bir deyişle, heykelcilik ile mimarının arasındaki fark, birincisinin daha organik diğerinin ise daha soyut biçimlerle ilgili olması değildir. Tümüyle geometrik şekillerle sınırlanmış en soyut heykel bile mimarlık ürünü olmaz. Çünkü önemli bir öge eksiktir: Hizmet verebilmek.

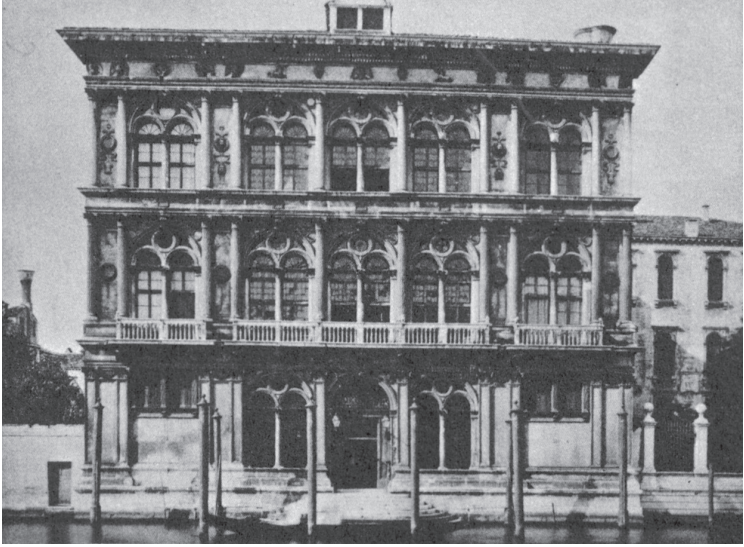
Usta fotoğrafçı Andreas Feininger New York'un Brooklyn-Queens bölümünde bir mezarlık fotoğrafı çekmiş (s. 2). Mezar taşları herhangi bir Amerikan kentindeki gökdelenler gibi bir arada duruyorlar. Fotoğrafın geri planında da gerçek gökdelenler görünüyor.

Uçaktan bakıldığında, en büyük gökdelen bile sonuçta yüksek bir taş bloğudur, bir heykel biçimindedir; insanların, içinde yaşayabileceği gerçek bir yapı değildir. Ama uçak alçalmaya başladığında, bir noktadan sonra yapılar tamamıyla karakter değiştirir, birdenbire insani boyutlar edinirler; yükseklerden minik oyuncak bebekler gibi görünen varlıklar için değil, bizim gibi insanlar için “ev” olurlar. Bu garip değişim, yapıların hatları ufuk çizgisinin üstüne yükseldiğinde ve böylece biz de onlara yukardan bakmak yerine, yandan bakabildiğimizde oluşur. Burada yapılar yeni bir gerçeklik kazanırlar, hoş oyuncaklar yerine mimarlık ürünü olurlar; çünkü mimarının insanlar için meydana getirdiği biçimler, sadece dışarıdan bakılmak için değil aynı zamanda içinde yaşamak için oluşturulmuştur.

Mimar bir tür tiyatro prodüktörüdür. Yaşadığımız mekânları planlayan kişidir. Karşılaşacağımız sayısız durum, bizim için yarattığı çevreye bağlıdır. Mimar amacına ulaştığında, misafirleri için her türlü konforu sağlamış bir ev sahibi gibidir; onun misafiri olmak zevkli bir tecrübedir. Ama onun bu prodüktörlük işi birkaç nedenden dolayı zordur. En başta, aktörleri sıradan insan-

lardır. Mimar, onların doğal olarak nasıl davrandıklarını bilmelidir, yoksa tüm projesi fiyaskoyla sonuçlanır. Bir kültürel ortamda doğru ve doğal olan bir şey başka bir ortamda yanlış olabilir; bir kuşak için çok doğru olan bir şey, bir sonraki kuşak yeni zevkler ve alışkanlıklar edinince saçma görülebilir. Popüler bir Danimarkalı aktörü, Rönesans sırasında Danimarka kralı olan IV. Christian rolünde bisiklete binerken gösteren fotoğraf buna güzel bir örnektir. Kralın giysisi kuşkusuz güzel, bisiklet de türünün en iyi örneği, fakat ikisi birbirine hiç uymuyorlar. Aynı şekilde, geçmiş bir çağın güzel mimarisini de alıp bugün kullanmak

Palazzo Vendramin - Calergi, Venedik. 1509'da tamamlanmıştır.

23 Havnegade, Kopenhag. 1865'te tamamlanmıştır. Mimarı F. Meldahl.

imkânsızdır, insanlar o mimariye uygun yaşayamadıkları için, yapılan şey yanlış ve özentiden ibaret olur.

19. yüzyıldaki hatalı düşüncelerden biri, en iyi sonuçların ancak tüm dünyada beğenilen eski yapıların kopya edilmesiyle alınabileceği inancıydı. Oysa, modern bir kentte modern bir ofis binasının cephesini bir Venedik sarayının sadık kopyası gibi yaptığınızda, Venedik'te doğru yerinde ve uygun bir çevre içinde çok çekici olan bu cephe, kopya edildiği bu yeni ortamda bütün anlamını yitirir.

Mimarın, çalışmalarının gelecekte de yaşayabilmesini amaçlaması da başka bir zorluk yaratır. Yavaş ilerleyen uzun bir gösteri için hazırladığı sahne her türlü beklenmedik değişikliğe uyarlanabilecek esneklikte olmalıdır. Yaptığı bina o güne göre ileri olmalıdır ki, ayakta kaldığı sürece geçerliliğini yitirmesin.

Mimarın bahçıvanlarla da ortak bir yanı vardır. Herkes bahçıvanın başarısının bahçesi için seçtiği bitkilerin o ortamda yetişip yetişmeyeceğine bağlı olduğunu bilir. Bahçesi için düşündükleri ne kadar güzel olursa olsun, eğer bahçıvan bitkileri doğru seçmemişse başarısız olacaktır. Mimar da canlı varlıklarla, ne yapacakları bitkilerden çok daha belirsiz olan insanlarla çalışır. Eğer insanlar mimarın onlar için tasarladığı evde yaşayamıyorlarsa o evin güzelliği hiçbir önem taşımaz; yaşamdan yoksun bir mekân olarak korkunç bir çirkinliğe dönüşür. İlgilenilmeyen ve bakımsız kalan ev, amaçlanandan çok farklı bir şey haline gelir. Gerçekten de, başarılı mimarının kanıtlarından biri, yapının, mimarın amaçladığı gibi kullanılmasıdır.

Mimarının gerçek doğasını tanımlamaya çalışırken unutulmaması gereken çok önemli son bir unsur daha var: Yaratıcı süreç, yani yapının nasıl ortaya çıktığı. Mimari eserler, örneğin bir resmin tersine, sanatçının kendisi tarafından üretilmezler.

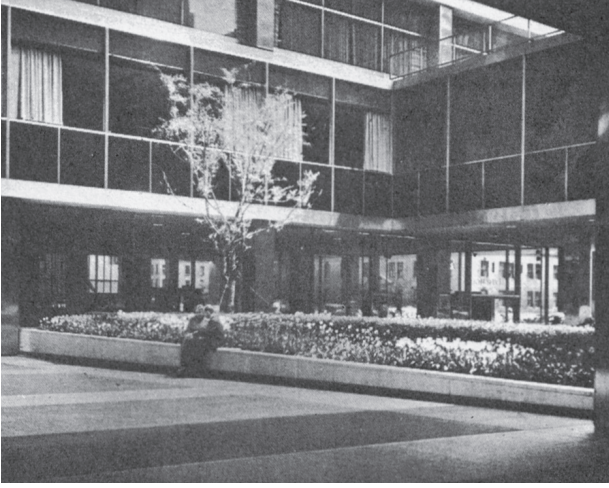
Bir ressamın eskizi tamamıyla kişisel bir belgedir; fırça vuruşları, elyazısı gibi kişiye özgüdür. Bunları taklit etmek bir sahtekârlıktır. Mimaride ise böyle bir durum söz konusu değildir. Mimar isimsiz olarak geri planda kalır. İşte burada yine bir

tiyatro prodüktörü gibidir. Çizimleri kendi başlarına bir sonuca varmazlar, bir sanat eseri değildirler; sadece yapıları gerçekleştirecek ustalara yardımcı olan bir yönergeler dizisi gibidirler. Mimar kişisel üslubunun yansımadığı planlar ve daktiloyla yazılmış yapım talimatnameleri verir. Bunlar uygulamada hiçbir tereddüde yer vermeyecek kadar açık olmalıdır. Mimar, başkalarının çalışacağı bir müziği bestelemektedir. Dahası, mimariyi tamamıyla anlayabilmek için, bu müziği çalanların, bir başkasının eserini yorumlayacak, tonlamalarını değiştirecek, bazı bölümleri vurgulayıp diğerlerini hafifletecek duyarlılıkta kişiler olmadıklarını hatırlamak gerekir. Bu kişiler bir karınca yuvasını oluşturmak için çalışan karıncalar gibi, kendi kişiliklerini öne çıkarmadan yetenekleri ölçüsünde yapılan işe katkıda bulunurlar; çoğu kez de yaratımında yardımcı oldukları şeyi anlamazlar. Mimar, bu kişilerin arkasında tüm çalışmayı düzenler; bu nedenle mimariye, düzenleme sanatı da denebilir. Yapı, yıldız oyuncular olmayan bir film gibi üretilir. Tüm rollerin sıradan insanlarca oynandığı belgesel bir film gibidir.

Diğer sanatlarla karşılaştırıldığında tüm bunlar oldukça olumsuz görülebilir; mimari bir insandan diğerine, yakın ve kişisel bir mesaj iletemez; duygusal bir duyarlılıktan tamamıyla yoksundur. Ancak bu gerçek, olumlu bir şeye yol açar. Mimar, bir eskiz ya da kişisel bir çalışmadan çok daha bitmiş ve belirgin bir biçim bulmak zorundadır. Böylece, mimari kendine özgü bir nitelik ve büyük bir açıklık kazanır. Mimaride –ister bir ortaçağ katedralinde ister en modern çelik-strüktürlü bir yapıda olsun– ritim ve uyumun ortaya çıkmış olmasını, bu sanatın altında yatan düzen düşüncesine bağlamalıyız.

Başka hiçbir sanat mimarlıktan daha soğuk ve daha soyut biçimler kullanmaz. Ama aynı zamanda, başka hiçbir sanat beşikten mezara insanın günlük yaşamıyla bu denli yakından ilgili değildir.

Mimari, sıradan insanlar tarafından, sıradan insanlar için gerçekleştirilir, bu nedenle de herkes tarafından kolayca anlaşılabil-

Lever House, New York. Mimarları Skidmore, Owings and Merrill. Mimaride yaratıcı sürecin sonucu oluşan uyum ve ritme bir örnek.

melidir. Temelinde, yaşamımızın en erken devresinde yaptığımız keşifler ve edindiğimiz deneyimler –öncelikle de cansız objelerle olan ilişkilerimiz– yatar. Bunu belki de en iyi şekilde göstermenin yolu hayvanlarla bir karşılaştırma yapmaktır.

Birçok hayvanın sahip olduğu bazı doğal yetenekleri, insanlar ancak sabırlı çabalarla elde ediyorlar. Küçük bir çocuğun ayağa kalkmayı, yürümeyi, zıplamayı, yüzmeyi öğrenmesi yıllar alıyor. Öte yandan, insan, kendi dışındaki pek çok şeye hâkim olma yeteneğini çok çabuk geliştiriyor. Birçok aracın yardımıyla yeterliliğini artırıyor ve hiçbir hayvanın beceremeyeceği şekilde hareket yeteneği kazanıyor.

Tüm çaresizliğiyle bir bebek, varlıkların tadına bakmaya, onlara dokunmaya, üzerlerinde emeklemeye, yürümeye ve böylece iyi mi yoksa zararlı mı olduklarını anlamaya çalışır. Kısa bir süre içinde çevresini tanımasına yardım eden bir sürü yöntem öğrenir ve böylece hoş olmayan deneyimlerden uzak durur.

*S. Maria
Maggiore'nin
arkasındaki
basamaklarda
top oynayan
çocuklar,
Roma (1952).*

Çocuk, bir süre sonra, bu yöntemleri kullanmada usta-
laşır. Kendi duyularını, cansız objelerin içine yansıtır gibidir.
Tırmanıp arkasını göremeyeceği kadar yüksek bir duvarla kar-
şılaşan çocuk, elindeki topu duvara atarak onun nitelikleri hak-
kında belli bir izlenim elde edebilir. Bu yolla duvarın sıkıca geril-
miş bir kumaş ya da kâğıttan tamamıyla farklı olduğunu keşfe-
der. Topunun yardımıyla duvarın sertliği ve kütlesi konusunda
bir izlenim edinir.

Dev boyutlardaki S. Maria Maggiore Kilisesi, Roma'nın ün-
lü yedi tepesinden biri üzerindedir. Başlangıçta kilisenin çevresi,
Vatikan'daki fresklerden birinde de görüldüğü gibi, çok bakım-
sız kalmış. Sonradan çevresindeki yamaç, kilisenin apsidine doğ-
ru yükselen basamaklarla düzenlenmiş. Turlarla kiliseyi gezmeye
getirilen turistlerin çoğu kilisenin çevresinin özgün niteliğini fark
etmez. Sadece rehber-kitaplarındaki yıldızlı numaralardan biri-
ni daha işaretler ve aceleyle bir sonraki turistik anıta doğru iler-

YAŞANAN MİMARİ adlı bu kitap yüzyıllar boyunca gerçekleştirilmiş mimari çalışmaları her okurun kolayca anlayabileceği bir dille anlatıyor; mimari tasarımları çay fincanlarından Palladio'nun villaları ve Pekin'deki Kış Sarayı'na kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde inceliyor.

YAŞANAN MİMARİ mimari ve tasarım konularına ilgi duyan genel okur için temel bir başvuru ve kültür kaynağı oluşturacak, bu alanlarda profesyonel olarak çalışanlar için de taze bir bakış açısı getirecektir.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1389-5

KDV'den muafdir